

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารั้วนี้ ผู้ศึกษาใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชนในกลุ่มเครือข่ายฯ ซึ่งประกอบด้วย ประวัติหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์และ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.3 เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การจัดการกับข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษารั้วนี้ต้องการทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ของชุมชน โดยมุ่งที่จะหาคำตอบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข หรือ ปัจจัยอะไร ที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อรักษาป่าต้นน้ำ มีกระบวนการอย่างไร มีลักษณะการก่อเกิดและพัฒนาการของเครือข่ายเป็นอย่างไร ซึ่งต้องการความรู้ความเข้าใจในระดับลึก ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาประชากรจาก 4 หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะ จำนวน 878 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน

ผู้นำทางศาสนา หัวหน้าเหมืองฝาย ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนของกลุ่มเยาวชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน โดยปรึกษาท่านอาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้รับคำแนะนำว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่าง หมู่บ้านละ 10 คน เป็นจำนวนทั้งสิ้น 40 คน เป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่ศึกษา

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ในการศึกษาคั้งนี้คือ

- ข้อมูลบริบท/ลักษณะทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์ และลักษณะทาง เศรษฐกิจตลอดจน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ซึ่งได้จากการสำรวจ การสัมภาษณ์และการสังเกต

- ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสร้างในเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ลักษณะ ชุมชนและระบบนิเวศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน ระบบเครือญาติ 2) ปัจจัยภายนอกประกอบด้วย นโยบายของรัฐ การส่งเสริมขององค์กรเอกชน เทคโนโลยีต่างๆ และกระบวนการสร้างเครือข่ายฯ ประกอบด้วย ที่มา วัตถุประสงค์ กิจกรรมการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของเครือข่ายซึ่งได้ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและการสังเกต

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ คือข้อมูลเสริมประกอบการศึกษาหรือข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ จากการค้นคว้าในห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจากหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย สถิติต่างๆ ของหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ที่ทำการองค์การ บริหารส่วนตำบลสะลวง พิพิธภัณฑ์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ และสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ 16 จังหวัดเชียงใหม่

3.3 เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

3.3.1 วิธีการสังเกต จากการที่ผู้ศึกษาได้เคยปฏิบัติงานด้านการป้องกันรักษาป่ามีหน้าที่ ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ในท้องที่อำเภอแมริม และ ได้ร่วม ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับชุมชน มีความคุ้นเคยและสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ ของชุมชนมาเป็นเวลานาน ได้ทำการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้เทคนิคการ

สังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ร่วมปรึกษาหารือกับสมาชิกกลุ่มในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาได้สังเกตกลุ่มตัวอย่างในชุมชนแต่ไม่ให้กลุ่มตัวอย่างรู้ว่าผู้วิจัยกำลังศึกษาหรือสังเกตพฤติกรรมต่างๆ โดยการสังเกตสภาพความเป็นอยู่ของคนภายในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในเรื่องปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชนควบคู่กันไปและใช้สมุดบันทึกข้อมูลกล้องถ่ายภาพเป็นเครื่องมือช่วยในการสังเกต เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล

3.3.2 วิธีการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ เพื่อใช้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชุมชนที่เป็นผู้นำในชุมชน ทั้งที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ในเรื่องลักษณะทั่วไปของชุมชน ปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน โดยใช้กล้องถ่ายภาพเครื่องบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือช่วยในการสัมภาษณ์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เข้าไปดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีขั้นตอนในการเก็บข้อมูล ดังนี้

3.4.1 สํารวจพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยขออนุญาตเข้าพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่ศึกษาโดยเข้าร่วมประชุมเครือข่ายฯ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2551 ที่บ้านพระบาทสิริอย ตำบลสะลวง และได้แจ้งแก่ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คณะกรรมการเครือข่าย เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และนายอำเภอแม่ริม ถึงวัตถุประสงค์ในการวิจัยและขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้ศึกษากับคนในชุมชน เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านและบริบททั่วไปของชุมชน

3.4.2 ดำเนินการการเก็บข้อมูล ในประเด็นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการนัดหมายไว้ล่วงหน้าหากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่พร้อม หรือติดภารกิจไม่สามารถให้สัมภาษณ์ในวันนัดหมายได้ ก็จะมีการนัดหมายที่จะสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป ผู้ศึกษาจะสร้างบรรยากาศในการสัมภาษณ์ให้เป็นกันเอง หากผู้ให้ข้อมูลบางท่านไม่เข้าใจคำถามหรือตอบไม่ตรงประเด็น ผู้วิจัยจำเป็นต้องตั้งคำถามใหม่ที่ง่ายและอธิบายเพิ่มเติม บางครั้งเป็นประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นชาวเขาที่พูดภาษาไทยไม่ค่อยชัดหรือสัมภาษณ์

ในประเด็นที่เป็นเทคนิคเฉพาะ ผู้ศึกษาจะขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือในการช่วยเก็บข้อมูล และจะเก็บข้อมูลโดยการสังเกตร่วมไปด้วย

3.5 การจัดการกับข้อมูล

3.5.1 การตรวจสอบข้อมูล เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็น ความครบถ้วนของข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่ หากไม่ครบถ้วนหรือมีข้อสงสัย ก็เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน โดยเลือกสัมภาษณ์ ซักถามจากผู้รู้ในประเด็นที่ยังขาดหาย เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3.5.2 การจัดหมวดหมู่ของข้อมูล เป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิที่ได้เก็บรวบรวมมา ซึ่งดำเนินการหลังจากตรวจสอบข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ที่ 1) ลักษณะทั่วไปของชุมชนในกลุ่มเครือข่ายฯ ซึ่งประกอบด้วย ประวัติหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์และ ลักษณะทางเศรษฐกิจ 2) ปัจจัยในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน 3) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ประกอบด้วย ที่มา วัตถุประสงค์ กิจกรรมการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของเครือข่าย โดยนำเอาข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ มาจัดเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ แล้วนำผลการศึกษามาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เถาะให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนและเป็นตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้แก่ชุมชนใกล้เคียงต่อไป